

ערך ותרגום יהודה בן-צור

מעצר 'הפאנים' בקפריסין - מבט בריטי
Pan York – Pan Crescent

בסיום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948 נותרו שתי בעיות - המובלעת הבריטית בנמל חיפה (עד 30 ביוני 1948) ומחנות המעצר בקפריסין (עד 9 בפברואר 1949) - ששתי 'הפאנים' היו מעורבות בהן. על המבט הישראלי התייחס גד הילב, רב החובל של **Pan York** (ראה את כתבותיו על מעצרן של שתי הפאנים). להלן המבט הבריטי, המבוסס על מסמכים בריטיים (שנתקבלו באדיבותו של ד"ר דני גולדמן):

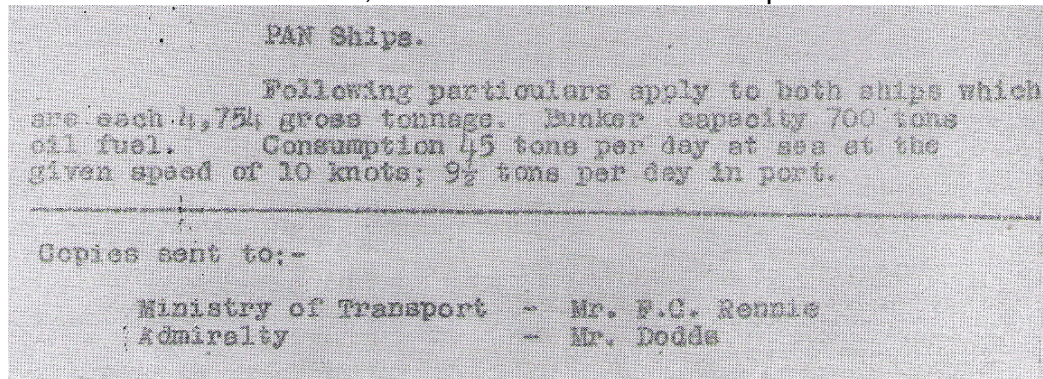
ב-19 במרץ 1948 דווח לאדמירליות בלונדון: " 16 טון דלק סופקו ל- Pan York היום".

- ב-12 באפריל 1948 שיגר המפקח על מחנות המעצר בקפריסין מברק סודי ביותר לשר המושבות עם העתק לנציב העליון בארץ-ישראל, שכותרתו היא 'אוניות הפאן':
1. "בין אם שתי הפאנים ישוחררו ממעצרן אחרי 15 במאי [סיום המנדט] או במועד מוקדם, נראה שיהיה צורך לשקול ולהחליט בהקדם אפשרי את התנאים המדויקים להעמדת האוניות לרשות הסוכנות היהודית. נקודות חשובות הינן רכישה ואספקת מזון והתשלום עבורם והגבלות, אם יהיה צורך בכך.
  2. דלק, עד כמה שאני יודע, ניתן להשיג רק בחיפה והוא מסופק כיום ע"י אוניה שומרת [הכוונה כנראה למשחתת ששמרה על הפאנים] בכמויות המספיקות לאחזקת הקיטור. באשר להגבלות אנא ראה במברק מס'... כל השאלות הנ"ל יוצאו מידיית אם יהיה צורך לשחרר את האוניות בהודעה קצרה. לא ברור גם מי יהיה מסוגל לנהל את המו"מ ולכפות הסכם אם האוניות יעזבו עד 15 במאי [האוניות יצאו לחיפה כחודש לאחר הכרזת העצמאות, ב-18 ביוני].
  3. יתכן וצריך לשקול אם ניתן לבקש מהסוכנות היהודית לשלם את העלויות שנגרמו במהלך המעצר כאחד התנאים להעברת [האוניות לרשותה].
  4. רב תודות על מידע מוקדם הניתן לקבל על נקודות אלו".

- ב-17 באפריל 1948 הגיב הנציב העליון, גנרל קאנינגהאם:
1. "לא נראה שיהיה צורך לשחרר את האוניות לפני ה-15 במאי...[האוניות שוחררו ממעצר ב-15 במאי, אך... "יעצו" להן שלא להפליג].
  2. אם הן תשוחררנה לאחר ה-15 במאי צריך יהיה להתנות שהן ישמשו לריקון המחנות בקפריסין מידיית, בהנחה שלא יחול שינוי במדיניות הנוכחית.
  3. הצי המלכותי יודא ללא ספק שהאוניות יסופקו, תמורת תשלום, בכמות דלק ע"מ להגיע לחיפה. הסוכנות [היהודית] תצטרך לעשות את סידוריה בכל הקשור להצטיידות [מזון וכיוב"ז].
  4. יתכן, מאחר והאוניות עצורות עפ"י החוק הקפריסאי, שממשלת קפריסין (קבוצה מושחתת) תהיה זו שתנהל מו"מ עם הסוכנות היהודית על תנאי שחרורן... האלטרנטיבה היא שמשדד המושבות, שכבר קיבל פנייה בעניין השחרור, עשוי לנהל את המו"מ.
  5. אינני רואה סיכוי שניתן לשכנע את הסוכנות לשלם את עלות מעצר האוניות, אבל ניתן להעלות את הנושא כחלק מהמו"מ...
  6. הצי המלכותי מעוניין מאד שהאוניות השומרות [על הפאנים] תסיימנה את תפקידן במועד המוקדם ביותר לאחר 15 במאי".
- העתקי המברק נשלחו למשרדי החוץ, התחבורה והמלחמה, לאדמירליות ולקבינט הממשלתי בלונדון.

- ב-28 באפריל 1948 נשלח מברק ממושל קפריסין למזכיר משרד המושבות עם העתקים לנציב העליון בארץ-ישראל ולמפקדי הצבא במזה"ת:
1. "אינני מסכים שאין לנו סמכות חוקית לעצור אוניות לאחר ה-15 במאי. יעצו לי שסיום המנדט [בא"י] אינו נוגע לתקפות החוק הקפריסאי ואכן, המשך מעצר אוניות יהיה חוקי, לפחות חוקי כמו המשך מעצר המהגרים הבלתי-חוקיים. מאחר ובכל מקרה אנו מעוניינים להשתמש באוניות לפינוי המחנות, אפשר להניח שהנושא הינו אקדמי, אלא אם ניתן יהיה להגביר באמצעותו את "כוח המיקוח" שלכם.
  2. ב-15 במאי יישארו רק זקנים וילדים שהגיעו במשלוחים האחרונים, שבכל מקרה יצאו אחרונים לפי העקרון "ראשון נכנס, ראשון יוצא". השאר הם בעלי כושר לחימה [גיל גיוס] שעברו - גברים כנשים - אמונים צבאיים. לדעתי עלינו לעמוד על העקרון הנ"ל ביחס לנשים וגברים כאחד. קבלת העקרון ע"י הסוכנות היהודית בצורה מתקבלת על הדעת עשויה להקל את התקנות הביטחוניות... אם כי קיימים קושיים בולטים לשימוש בהקלות לצרכי מו"מ.
  3. ממשלה זו [קפריסין] לא הצטרפה להחלטות הועידה הבינ"ל שעסקה [בנושא הצפיפות באוניות]... אלא פועלת מכוח חוק מקומי... מ-1926, תקנות המגבילות נוסע אחד על כול 10 טון ["התקן" באוניות המעפילים היה 2 על כל טון]. תקנות אלו הוקלו לאחרונה בהתחשב בצרכים ולא אתנגד להקלות במקרה זה [של הפאנים]. הן הוצעו, בכל מקרה, לאשר הסעת 1,000 איש בכל אחת מהאוניות ודוח שהצוותים מכינים תנאים עבור מספר אנשים כפול [הוסעו כ-1,500 איש בכל הפלגה].
  4. ... [סוכן האוניות] General Trading Company, Famagusta תפקד למעשה כסוכן מטעם הבעלים, אך הוא לא הציג יפוי כח ונמנע מלספק פרטים על זהות הבעלים. אין בידי מידע בדבר יכולתו להפעיל את האוניות ביעילות או לספק יפוי כוח תקף בשם הבעלים".

ב-30 באפריל 1948 שיגר 'הממונה על המחנות היהודיים' בקפריסין, למשרד המושבות עם העתקים למשרד התחבורה והאדמירליות, את נתוני 'הפאנים':

לסיכום, רק לאחר פינוי המובלעת הבריטית בנמל חיפה בסוף יוני 1948 אפשרו הבריטים לשתי 'הפאנים' לפנות את עצירי מחנות המעפילים בקפריסין, למעט צעירים בגיל הגיוס, שנאלצו "להמתין"¹ כחצי שנה נוספת. החשבון עם הבריטים נסגר.

¹ צעירים רבים הוברחו ארצה בדרכים רבות החל מסוף 1947.